

Modlitby nad ženou – rodičkou a ich teológia

ThDr. Marcel Mojzeš

This article offers a study of the prayers of “purification” or “churching” of the mother on 1st and 40th day after childbirth. These prayers, which are situated in the first and the third chapter of *Malyj trebnik* (recensione ruthena, Rome 1952), are more recent than the prayers for the child. There're no prayers for the “purification” of the mother in the most ancient manuscripts of Byzantine euchology. The theology of these prayers is connected with the Old Testament notion of the ritual impurity of the mother after the childbirth (Lv 12). Recently some of Byzantine churches are discussing, changing and even removing these prayers for socio-theological reason, that the flow of blood connected with birth is no longer thought of as ritual impurity of the mother.

Keywords: purification of the mother after childbirth; *Malyj trebnik*; Old Testament ritual impurity; tendencies for Byzantine liturgical reform.

Počas práce prekladateľskej sekcie Gréckokatolíckej liturgickej komisie (GLK) sme sa zaoberali okrem iného aj textom prvých kapitol rímskeho trebníka¹, obsahujúcich obrady, ktoré predchádzajú sviatosť sv. krstu a myropomazania. Ide o tieto tri kapitoly:

1. kapitola: Modlitby na prvý deň, keď žena porodila dieťa.
2. kapitola: Modlitba na označenie znamením kríža dieťaťa, ktoré na ôsmy deň po svojom narodení prijíma meno.
3. kapitola: Modlitby nad ženou – rodičkou po štyridsiatich dňoch.

Stručný obsah prvých troch kapitol trebníka

Prvá kapitola obsahuje tri modlitby (budeme ich označovať **1.1** – **1.3**), pričom posledná z nich má názov „Za ženu a tých, ktorí jej posluhovali v čase pôrodu, aj za pôrodníčku“. Druhá kapitola obsahuje obvyklý začiatok, po ktorom sa berie tropár dňa alebo svätca chrámu. Potom nasleduje modlitba nad dieťaťom (**2.1**), pred ktorou mu kňaz urobí znamenie kríža na čele, ústach a hrudi. Najzročsiahlejšia je tretia kapitola: začína tiež obvyklým začiatkom, po ktorom nasleduje tropár dňa alebo svätca, ktorý pripadá na daný deň, spolu s tropárom Bohorodičke. Nasleduje modlitba nad matkou (**3.1**), ktorá prechádza do

¹ *Malyj trebnik (recensione ruthena)*, Roma 1952, s. 1-20.

modlitby nad dieťaťom. Potom sa berie modlitba nad matkou na sklonenie hláv (3.2), po ktorej nasledujú ešte dve modlitby nad dieťaťom (3.3 a 3.4). Nasleduje obrad uvedenia dieťaťa do chrámu, resp. do spoločenstva veriacich², ktorý je zakončený modlitbou „Teraz prepustíš“ a samotným prepustením. V tomto príspevku nebudeme osobitne rozoberať tento obrad uvedenia dieťaťa, ani ostatné modlitby nad dieťaťom, chcel by som sa venovať hlavne teológii modlitieb nad ženou – rodičkou. Pôjde teda prakticky o päť modlitieb: 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2. Skôr však, ako pristúpime k ich samotnému textu, dotkneme sa v krátkosti dejín prvých troch kapitol trebníka.

Krátke dejiny prvých troch kapitol trebníka

V najstarších zachovalých rukopisoch byzantského euchologionu (trebníka) nachádzame iba modlitby nad dieťaťom, a to modlitbu na ôsmy deň - na udelenie mena (2.1) a modlitbou na vovedenie dieťaťa do cirkvi (3.3).³ Modlitby nad ženou – rodičkou sa objavili až neskôr, a to v euchologionoch „byzantskej periferie“ (napr. Palestína) a až v XIII. storočí v jednom z neskorších konštantinopolských rukopisov (Atény 662).⁴ Podľa prof. Arranza je dosť pravdepodobné, že tieto modlitby boli vytvorené v mníšskom palestínskom prostredí a tak prijaté do konštantinopolského euchologiona.⁵ Prejdime teraz k samotnému textu modlitieb.

Text modlitieb nad ženou – rodičkou

Ide o tri modlitby, ktoré by sa podľa predpisu trebníka mali pomodliť nad ženou v deň, kedy sa jej narodilo dieťa a ďalšie dve modlitby, ktoré sa modlia v 40. deň po narodení. V texte týchto modlitieb vyznačíme hrubším písmom tie pasáže, ktorých teológiou sa budeme zaoberať.

(1.1) Vládca, všemocný Pane, ty uzdravuješ každú chorobu a každú slabosť. Uzdrav aj túto

² Cirkevnoslovanský termín “vocerkovlenie” naznačuje oba významy: vovedenie dieťaťa do “cirkvi” (= do chrámu), no takisto aj vovedenie dieťaťa do cirkvi (= do spoločenstva veriacich). V rubrike sa prekladateľská sekcia GLK priklonila k druhému významu: “Boží služobník (*alebo* Božia služobníčka) sa vovádzá do cirkvi”.

³ Porov. Parenti, S., Velkovska E., *L'Euclologio Barberini gr. 336. Seconda edizione riveduta. Con traduzione in lingua italiana* (= BELS 80) Roma 2000, 117-118; Arranz M., *L'Euclologio costantinopolitano agli inizi del secolo XI. Hagiasmatarion & Archieratikon (Rituale & Pontificale). Con l'aggiunta del Leiturgikon (Messale)*, Roma 1996, s. 170-171.

⁴ Arranz, M., *Isclenien Duoi i Tela. Tainstvo Eleosvqeniq i drugie terapevtiheskie i razrešitelnye molitvy i hiny Vizantijskoj Tradicii. Istoriheskij opyt*, Roma 2001, s. 32.

⁵ Arranz, M., *Battesimo di Oriente e di Occidente (Liturgia Comparata) – dispense al corso dato al Pontificio Istituto Orientale*, Roma 1999-2000, s. 15, pozn. 3.

svoju služobníčku *povie meno*, ktorá dnes porodila, a zdvihni ju z lôžka, na ktorom leží, lebo **podľa slova proroka Dávida sme boli počatí v neprávostiach a pred tebou sme všetci poškvrnení**. Chráň ju i (toto) dieťaťko, ktoré porodila, a skry ju v tóni svojich krídel odteraz až do jej konečného zavŕšenia. Na prosby prečistej Bohorodičky a všetkých svätých, lebo si požehnaný na veky vekov, amen.

(1.2) Vládca, Pane a Bože náš, ty si sa narodil z našej prečistej Vládkyne, Bohorodičky Márie, vždy Panny, ako dieťaťko si ležal v jasliach a ako nemluvňa si bol prijatý. Zmiluj sa aj nad touto svojou služobníčkou, ktorá dnes porodila (toto) dieťa, odpusť jej všetky dobrovoľné i nedobrovoľné prehrešenia a chráň ju pred každým diabolským trápením. A dieťaťko, ktoré sa z nej narodilo, stráž pred každým jedom, pred každou krutosťou, pred každou búrkou protivníka a pred zlými duchmi, dennými aj nočnými. Stráž ju pod svojou mocnou rukou a daj, aby čoskoro vstala, **očisti škvrny**, uzdrav bolesti, daruj zdravie a silu telu i duši, postav okolo nej svetlých a žiarivých anjelov a stráž ju pred každým útokom neviditeľných duchov: áno, Pane, pred chorobou a slabosťou, pred žiarlivosťou a závisťou a pred uhranutím očami. Pre svoje veľké milosrdenstvo zmiluj sa nad ňou i dieťaťom a **očisti ju od telesnej škvrny** a rôznych vnútorných súžení, ktoré na ňu doliehajú. Jej ubolené telo obnov svojím rýchlym milosrdenstvom. A dieťaťko, ktoré sa z nej narodilo, uznaj za hodné pokloniť sa pred tvojím pozemským chrámom, ktorý si pripravil na oslavu svojho svätého mena. Lebo tebe patrí všetka sláva, česť a poklona, Otcu i Synu i Svätému Duchu, teraz i vždycky i na veky vekov.

(1.3) Pane, Bože náš, ty si sa dobrotivo rozhodol pre spásu nás, hriešnych, zostúpiť z nebies a narodiť sa zo svätej Bohorodičky Márie, vždy Panny, a poznáš úbohosť ľudskej prirodzenosti. Pre množstvo svojho zľutovania **odpusť svojej služobníčke *povie meno*, ktorá dnes porodila**. Veď ty, Pane, si povedal: Plodte a množte sa, naplňte zem a podmaňte si ju. Preto aj my, tvoji služobníci, sa modlíme a posmelení tvojou dobrotivou láskou k človeku s bážňou voláme ku svätému menu tvojho kráľovstva: Zhliadni z neba, pozri na úbohosť nás, odsúdených, a **odpusť (hriechy) tejto svojej služobníčke *povie meno*, a celému domu, v ktorom sa narodilo dieťa, aj tým, ktorí sa jej dotkli, a všetkým tu prítomným**. Odpusť, lebo ty si Boh dobrý a láskavý k ľuďom a ty jediný máš moc odpúšťať hriechy. Na prosby presvätej Bohorodičky a všetkých tvojich svätých, amen.

(3.1) Pane, všemohúci Bože, Otče nášho Pána Ježiša Krista, ty si svojím slovom utvoril každú rozumnú i nerozumnú prirodzenosť a všetko si priviedol z nebytia k bytiu. K tebe sa

modlíme a teba prosíme: Svojou vôľou si zachránil svoju služobníčku *povie meno* a ona prichádza k tvojmu svätému chrámu; **očisť ju od každého hriechu a od každej poškrvny, aby bola uznaná za hodnú bez odsúdenia mať účasť na tvojich svätých tajomstvách.**

(3.2) Pane, Bože náš, ty si prišiel kvôli spáse ľudského rodu, príď aj kvôli svojej služobníčke *povie meno* a **skrze tvojich ctihodných presbyterov ju uznaj za hodnú vstúpiť do chrámu svojej slávy. Urob ju tiež hodnou účasti na tvojom úctyhodnom tele a krvi. Po dovršení štyridsiatich dní zmy jej telesnú nečistotu a poškrvnenie duše, aby bola uznaná za hodnú vstúpiť do tvojho svätého chrámu,** a spolu s nami oslávila tvoje presväté meno, Otca i Syna i Svätého Ducha, teraz i vždycky i na veky vekov.⁶

Teológia modlitieb nad ženou – rodičkou

V texte týchto piatich modlitieb sme zámerne zvýraznili tie pasáže, ktoré hovoria o očisťovaní ženy, a to nielen od hriechov, ale aj od jej „telesnej škrvny“ po pôrode. V modlitbách **3.1** a **3.2** sa dokonca prosí o to, aby žena, ktorá porodila, bola „uznaná za hodnú“ vstúpiť do chrámu a prijať eucharistiu.

Zdá sa, akoby takéto formulácie naznačovali, že pôrod ako taký, je nejakým spôsobom spojený s nečistotou a hriechom. Iste, text týchto modlitieb obsahuje aj iné témy, ako napr.:

- prosba o uzdravenie ženy (modlitby **1.1** a **1.2**)
- prosba o ochranu ženy i dieťaťa pred zlými duchmi (**1.2**)

Tieto „iné“ témy však rezonujú len v modlitbách 1. kapitoly trebníka. V modlitbách tretej kapitoly (**3.1** a **3.2**, určených na 40. deň po narodení dieťaťa) však nachádzame už len tému prosby o očistenie ženy od hriechu a od telesnej nečistoty.

Spojitosť takejto témy so štyridsiatym dňom po narodení dieťaťa poukazuje na starozákonnú prax, podľa ktorej na 40 dní po narodení chlapca (a 80 dní po narodení dievčatka) bola jeho matka pokladaná za nečistú.⁷ Podľa predpisu knihy Levitikus bolo potrebné po ukončení týchto „dní očisťovania“ priniesť obeť: „*Keď sa pominú dni jej očisťovania, či je to chlapec alebo dievča, prinesú kňazovi ku vchodu do stánku zjavenia ročného baránka na celostnú žertvu a holúbka alebo hrdličku na obeť za hriech. On to obetuje Pánovi a očistí ju od hriechu a bude čistá od svojho krvotoku. Toto je predpis o rodičke chlapca alebo dievčaťa.*” (Lv 12,6-7).

⁶ Text modlitieb je prevzatý z prekladu pripravovaného Gréckokatolíckou liturgickou komisiou.

⁷ Porov. Lv 12,2-5.

Žena, ktorá ešte nebola očistená, sa nesmela dotknúť ničoho svätého, ani nesmela prísť do chrámu, kým sa neskončili dni jej očisťovania⁸. Predpis o nečistote sa nevzťahoval na novonarodené dieťa, lebo podľa židovského presvedčenia je novorodenec považovaný za „kóšer“⁹.

Keď porovnáme tieto starozákonné predpisy s textom modlitieb v našom trebníku, vyvstáva jedna dôležitá otázka: Nakoľko, resp. či vôbec sú tieto starozákonné predpisy platné v Novom zákone?

Iste, je pravdou, že sám vtelený Boh dovolil, aby ho jeho matka Mária priniesla na 40. deň do chrámu, „keď sa pominuli dni jej očisťovania“ (Lk 2,22). Je však jasné, že Mária, „Presvätá a Prečistá Bohorodička“, očisťovanie nepotrebovala. Liturgické texty sviatku Stretnutia Pána, ktoré podľa slov Sv. otca Jána Pavla II. nie sú ničím iným, ako „pochopeným, asimilovaným a vyspievaným pokračovaním čítaného Slova,“¹⁰ poukazujú na to, že to Boh urobil kvôli nám: *„Ten, ktorý dal Mojžišovi Zákon na Sinaji, sa dnes podriaďuje nariadeniam Zákona kvôli nám, lebo je k nám milosrdný. Teraz sa čistý Boh, ako sväté dieťa, ktoré otvorilo útroby Čistej, prináša sebe samému ako Boh, oslobodzujúc od kliatby Zákona a prežiarujúc naše duše.“*¹¹

Na tomto mieste je zaujímavé poznamenať aj to, že po liturgickej reforme II. vatikánskeho koncilu bol v latinskom obrade zmenený názov sviatku Stretnutia Pána z „Očistenie Márie“ na „Obetovanie Pána“¹².

Otázka teda znie: Ak nás Ježiš tým, že bol prinesený do chrámu ako dieťa, „oslobodil od kliatby Zákona“, aký význam má modliť sa nad ženou – rodičkou, aby bola očistená od „telesnej škvŕny“? Na tento problém poukazovali už takmer pred 100 rokmi aj mnohí členovia Ruskej pravoslávnej cirkvi, ako vidno z nasledujúcich riadkov.

Postoj ruských teológov na začiatku 20. storočia

Začiatok 20. storočia priniesol pre Ruskú pravoslávnu cirkev krátke no veľmi plodné obdobie niekoľkých rokov celocirkevnej diskusie v rámci prípravy na Miestny snem, ktorý

⁸ Tamtiež.

⁹ Informácia z osobného rozhovoru so sprievodcom pri prehliadke Prešovskej synagógy.

¹⁰ Ján Pavol II., *Apoštolský list Orientale Lumen*, čl. 10.

¹¹ Pracovný preklad 2. slohy na litii. Porov. *Chvalite Hospoda. Velikij cerkovnyj zbornik*, Prešov 1937, s. 591.

¹² Porov. T. Špidlík, M. I. Rupnik, *La fede secondo le icone*, Roma 2000, s. 95.

bol, žiaľ, násilne prerušený po nástupe komunizmu. V tomto období (1905-1917) boli v cirkevnej i svetskej tlači rozdiskutované okrem iného aj mnohé témy, týkajúce sa liturgie¹³.

Čo sa týka modlitieb prvých kapitol trebníka, viacerí autori poukazovali na to, že text týchto modlitieb je „cudzí kresťanskej viere“¹⁴. Polocký biskup Serafim Mečšerjakov poukazoval dokonca na rozdiel medzi názormi autorov textov sviatosti manželstva, kde sa hovorí o svätosti manželstva a čistote manželských vzťahov, a názormi autorov modlitieb nad ženou – rodičkou¹⁵.

Ako riešiť takúto situáciu? O. Alexander Klitin, profesor Novoruskej univerzity a správca univerzitného chrámu Alexandra Nevského navrhoval nahradiť výrazy „odpusť tvojjej služobníčke“ výrazmi „uzdrav (alebo zmiluj sa a chráň) tvoju služobníčku“. Iní autori navrhovali vypustiť z trebníka aj celé modlitby, okrem prvej (1.1)¹⁶. Ani jeden z návrhov sa však nedočkal prerokovania na Miestnom sneme, ktorý bol, ako sme už spomenuli, násilne prerušený.

Postoj niektorých katolíckych cirkví byzantského obradu

Pri práci prekladateľskej sekcie GLK sme cirkevnoslovanský text Malého trebníka (recensione ruthena) okrem gréckej predlohy porovnávali aj s niektorými prekladmi do moderných jazykov. Je zaujímavé vidieť napr. ako „riešia“ modlitby nad ženou - rodičkou v Melchitskej gréckokatolíckej cirkvi, alebo v rutétskej eparchii Passaic (Pittsburgská metropolia, USA).

V melchitskom trebníku napr. z modlitby 1.1 úplne vypustili vetu „lebo podľa slova proroka Dávida sme boli počatí v neprávostiach a pred tebou sme všetci poškrvnení“. V modlitbe 1.2 sú vynechané slová o telesnej škrvne, modlitby 1.3. a 3.1 sú vynechané úplne, v modlitbe 3.2 je vynechaná zmienka o zmytí telesnej nečistoty a poškrvnenia duše.¹⁷

V textoch, používaných v Eparchii Passaic v USA, sa z modlitieb 1. kapitoly trebníka uvádza iba modlitba 1.1. V modlitbe 3.1 sú slová „očisť ju od každého hriechu a od každej

¹³ Porov. M. Mojzeš, *Analisi metodologica di alcune tendenze e tentativi per una riforma liturgica nelle chiese di tradizione bizantina nel XX° secolo* (Excerpta ex Dissertazione ad Doctoratum), Prešov 2003, s. 4-65.

¹⁴ Porov. napr. K. Ageev, „Sovremennyje dumy služiteľa Cerkvi“ in *Moskovskij ježenedel'nik*, č. 13/1906, s. 400-403. Bibliografické odkazy na články s podobnými vyjadreniami sú v N. Balašov, *Na puti k liturgičeskemu vozroždeniju*, Moskva, 2001, s. 383, pozn. 7.

¹⁵ N. Balašov, *Na puti k liturgičeskemu vozroždeniju*, Moskva, 2001, s. 383.

¹⁶ Tamtiež, s. 384-385.

¹⁷ Porov. *Byzantine Melkite Euchologion*, Newton 1999, s. 1-3, 8-9.

poškvrny“ nahradené slovami „zachráň, požehnaj, posilni a chráň ju“. Modlitba 3.2 je úplne vynechaná.¹⁸

Od o. Davida Petrasa, liturgistu Pittsburskej metropolie, som sa dozvedel, že texty týchto modlitieb boli pozmenené, resp. vynechané zo socio-teologických dôvodov, nakoľko krvácanie ženy, spojené s narodením dieťaťa, už dnes nie je pokladané za rituálnu nečistotu matky.

Záver

Je pravdou, že Druhý vatikánsky koncil vyzýva východných katolíkov, „že si môžu, ba majú navždy zachovať svoje právoplatné liturgické obrady a svoj spôsob života a že sa v tom nemajú zavádzať zmeny.“¹⁹ No na druhej strane ten istý koncilový dokument pripúšťa zmeny, „ak si ich vyžaduje skutočný organický vývoj“.²⁰ Kritériá na interpretáciu tohto „organického vývoja“ sú vysvetlené v známej Inštrukcii.²¹

Je možné, ako vidíme pri priereze situácií v rôznych cirkvách byzantskej tradície, že v otázke teológie modlitieb nad ženou – rodičkou dozrieva čas na istý krok v rámci organického vývoja. Posúdenie „organickosti“ či „neorganickosti“ takéhoto vývoja, ako aj jeho konkrétnej podoby, ostáva úlohou kompetentných autorít Cirkvi.

¹⁸ Porov. *Rite of Christian Initiation. Priest/Deacon Edition. Eparchy of Passaic*, West Paterson, NJ, 1997, s. 1-13.

¹⁹ *Orientalium Ecclesiarum*, čl. 6, in S. Polčin, *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, II*, Trnava 1993, s. 16.

²⁰ Tamtiež.

²¹ *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kodéxu kánonov východných cirkví*, čl. 12, Rím 1998, s. 12-13.